

Intervju

Revolucija se isprva doživljavala kao čudo, ali je ubrzo otkrivena manipulacija: medijska, politička, društvena, kaže nam Alina Nelega

Alina Nelega

MEĐU MLADIMA NA ZAPADU JAVLJA SE NAIVNA FASCINACIJA LJEVICOM, IAKO NISU ISKUSILI STVARNOST KOMUNIZMA

Njezine drame izvođene su diljem Europe i SAD-a, a napisala je i nekoliko vrlo cijenjenih romana, među kojima i 'Oblak u obliku deve'. Tim je povodom ljubazno pristala na razgovor

Piše:
DARKO VLAHOVIĆ

Alina Nelega, rođena 1960. u Targu Muresu u Transilvaniji, istaknuta je rumunjska dramatičarka, spisateljica i profesorica umjetnosti. Nakon karijere u novinarstvu, posvetila se dramskom stvaralaštvu te je stekla međunarodno priznanje, uključujući studijski boravak u londonskom kazalištu Royal Court, te brojne nagrade poput UNITER-ove za najbolju dramu i priznanja Heidegger Stueckemart festivala. Njezine drame izvođene su diljem Europe i SAD-a, a napisala je i nekoliko vrlo cijenjenih romana, među kojima i "Oblak u obliku deve" koji je upravo u prijevodu Gorana Čolakhodžića objavila nakladnička kuća Neolit. Tim je povodom Nelega ljubazno pristala na razgovor za BestBook.

BestBook: Narativ romana "Oblak u obliku deve" odvija se kroz fragmen-

tirana sjećanja nepouzdanu pripovjedačicu, unutarnje monologe i zapazanja, dok je stvarnost zamagljena subjektivnim percepcijama i psihološkim previranjima. Zašto ste odabrali tu formu? Što vam je ona omogućila?

Ovaj me roman iznenadio. Isprva sam planirala napisati reinterpretaciju "Hamleta" iz perspektive Gertrude, lika koji je krivo protumačen, nepravedno tretiran u svim produkcijama koje sam vidjela, demoniziran i pogrešno smatran okrutnom i zlobnom majkom. Ali ne od strane Shakespearea: ako pažljivo pročitate originalni tekst, Gertrude je rastrgana između duboke ljubavi prema svom problematičnom sinu i odgovornosti kraljice u trulom kraljevstvu, kojim upravljaju iracionalni ljudi. Kako biste inače mogli protumačiti njezinu posljednju žrtvu - ispijanje otrovanog vina kako bi spasila sinovljev život? Gesta koja prolazi gotovo nezapaženo u previranjima krvavog kraja drame.

Nastavak na sljedećoj stranici →

Dugo sam proučavala Shakespeareov tekst, uspoređujući verzije i prijevode, i na kraju se nije pojavila drama, već roman, u obliku dugog monologa, ali narativnog, a ne dramskog. Dakle, moglo bi se reći da je forma odabrala mene, a ne obrnuto. Ovaj je roman neuspjela drama.

BestBook: Središnji dio priče je intenzivan i često neprijateljski odnos između pripovjedačice i njezina sina, koji ju optužuje da mu je otrovala oca i da manipulira njegovim životom... Jedna od vježbi koju sam naučila od Stephena Jeffreysa tijekom svog boravka u kazalištu Royal Court jest da od svojih studenata, prilikom osmišljavanja drame, tražim da pronadu kratku, ali sveobuhvatnu rečenicu za ono što žele reći. Na primjer, "Romeo i Julija" mogli bi se smjestiti pod izrek: "Ljubav je nepobjediva", ili "Macbeth": "Zločin se ne isplati", i slično. Nakon ove vježbe, "Oblak u obliku deve" mogao bi se sažeti rečenicom: "Djeca su ogledalo naših pogrešaka". Ali to ne isključuje ljubav, naprotiv, priznaje je i čini je složenijom, zadržavajući specifičnost ljubavi kao potrage za pravim ja, a to je unutarnje putovanje oba moja lika, i majke i sina.

BestBook: U romanu važnu ulogu ima svijet teatra. Kako vidite kazališni svijet kao odraz samoga života? Smatrate li da umjetnost treba biti odraz stvarnosti ili njezin kritički komentar? Cijeli svijet je pozornica, zar ne? (smijeh) A pozornica je odraz stvarnosti, bilo one neposredne, objektivne, bilo one unutarnje, subjektivne. O odnosu umjetnosti i stvarnosti mogle bi se napisati bezbrojne filozofske knjige, ali, kratko, podsjetila bih vas na drevni koncept mimeze, ne onako kako ga većina ljudi - pogrešno - shvaća, kao puku imitaciju, već kako ga je Aristotel teoretizirao, kao ponovno stvaranje mehanizama života. Dakle, ne kao kopiju same stvarnosti, već kao zrcalni pogled. Stoga sama umjetnost - po defaultu - sadrži kritički komentar, drugu perspektivu, mišljenje samog umjetnika, a to može utjecati na način na koji percipiramo objektivnu stvarnost. Ponekad ta perspektiva može biti opasna. Na primjer, "Paklena naranča", film Stanleyja Kubricka prema romanu Anthonyja Burgessa, dugo je bio zabranjen u Velikoj Britaniji, a izazvao je popriličnu pomutnju i u SAD-u. Utjecaj umjetnosti na način na koji percipiramo stvarnost zapravo je ogroman, može biti potencijalno opasan, ali istovremeno može biti inspirativan i može promijeniti način na koji ljudi

razmišljaju i djeluju.

BestBook: Pripovjedačica romana "Oblak u obliku deve" opisuje svoju generaciju kao onu koja je gajila velike ideale i nade, ali je s vremenom prodala dušu kroz brojne male ustupke. Koliko je roman autobiografski? Sve što pišem je, do određene mjere, autobiografsko, kao što - sigurna sam - za svakog pisca i umjetnika izvor leži u osobnom iskustvu, osjećajima, unutarnjim raspravama i blokadama. Za moju generaciju, koja je iskusila komunizam dok je bila mlada, a zatim ogroman pomak prema slobodi naizgled bez granica, sloboda je još uvijek pogrešno shvaćena. Još uvijek moramo naučiti da sloboda zahtijeva i odgovornost -

♦♦ Oblak u obliku deve Alina Nelega, Neolit. Prijevod: Goran Čolakhodžić

nešto što oni na vlasti često zanemaruju. Bez duže tradicije socijalne zaštite i demokratske prakse, mnogi traže osobnu dobrobit kao kratkoročnu nagradu, jer su dugoročni pokušaji promjena često razočaravajući. Ne opravdavam moralno upitne kompromise, ali ih na ljudskoj razini mogu razumjeti.

BestBook: Prije nego što se počeli pisati romane etablirali ste se kao dramatičarka. Radili ste i kao kazališna redateljica, kritičarka i novinarka. U čemu je čar i izazov pisanja teksta koji je prvenstveno namijenjen izvedbi na sceni?

Način na koji se obraćate publici izravniji je u kazalištu. Pažnja gledatelja razlikuje se od čitateljeve, a predstava - kao što sugerira engleska riječ play

- sličnija je igri nego narativnoj niti. Zajednička točka je priča, koju prenosi-te različitim sredstvima, a formula igre je vrlo važna: to je osnova predstave, a dio toga je da gledatelj otkrije priču i igru koju igrate. U dramskom kazalištu riječ je uvijek sredstvo radnje; dijalog je situacijski i prostorno utemeljen. Ako, kako kaže J. L. Austin, riječi nisu performativne - ako previše govore i postanu samodostatne - nema predstave. Kroz režiju sam naučila slušati potrebe glumaca i razumjeti kompoziciju: ritam, tempo, naglaske, emocije i tišine koje proizlaze ne samo iz riječi, već i iz drugih izražajnih sredstava. Čitanje je usamljeni čin, ali kazalište okuplja zajednicu - gledatelj postaje sudionik, "gledatelj-glumac", kako bi rekao Augusto Boal. Pisati za pozornicu naučila sam tek kroz režiju: shvatila sam da kazalište nije individualna, već zajednička odgovornost. Uloga redatelja, glumca i dramatičara često se preklapaju. Kazalište dopušta slobodu, uz jedan uvjet - biti vjeran sebi. Danas pišem s vizijom scenske izvedbe, ali ta vizija nije konačan cilj, nego prvi korak. Ključno je vjerovati glumcima, njihovim instinktima, pozornici, kao što pisac vjeruje praznoj stranici.

BestBook: Imate izvanredno raznoliku karijeru: književnica ste, dramska autorica, redateljica, kazališna kritičarka i novinarka. Kako uspijevate povezati toliko različitih uloga i u čemu se najbolje osjećate?

Sve uloge koje ste spomenuli za mene su stvarne i važne - doživljam sebe kao glumicu na svjetskoj pozornici, i sve ih volim. Ne bih mogla živjeti bez kazališta, baš kao ni bez pisanja. Ponekad mi je jedno bliže od drugog, ali oboje je neodvojiv dio mene. To je poput odnosa s djecom - tko bi mogao iskreno reći koje najviše voli? Sve te uloge oblikuju ono što jesam, i nijedne se ne bih mogla odreći.

BestBook: Nakon ulaska u Europsku uniju, Rumunjska je po objektivnim kriterijima napravila golemi gospodarski napredak. Ipak, veliki dio javnosti odbacuje zapadne liberalne vrijednosti i na izborima glasa za autoritarne političare. Kako to objasnjavate?

Sigurna sam da ste slične pojave primijetili i u Hrvatskoj - nismo toliko različiti. I vi se suočavate s populističkom i nacionalističkom retorikom, inflacijom, korupcijom, nezaposlenošću i sve većim nezadovoljstvom prema Europskoj uniji. Ipak, većina Rumunja glasala je za liberalne vrijednosti i proeuropski smjer, što pokazuje da

mnogi prepoznaju povezanost slobode i odgovornosti. No, ne možete biti slobodni ako niste zaštićeni. Mnogi su očekivali da EU tu zaštitu osigura, ne shvaćajući da članstvo podrazumijeva i aktivno prihvaćanje zajedničkih vrijednosti. Danas civilno društvo ima sve veću ulogu u promicanju upravo tih vrijednosti, prije svega humanosti i uljudnosti, a tek potom ekonomskih i društvenih ciljeva.

BestBook: Kakva je u vrijeme kasnog komunizma osamdesetih godina bila percepcija susjedne Jugoslavije u Rumunjskoj? Kako ste percipirali jugoslavensku inačicu socijalizma? Za nas koji smo živjeli uz granicu sa Srbijom, Jugoslavija je prvenstveno značila Srbiju - pravoslavnu zemlju s kojom smo dijelili mnogo povijesnih sličnosti. Bila je svojevrsni most između Istoka i Zapada, iako teško prohodan - mnogi su Rumunji bježali preko Dunava, riskirajući život kako bi stigli na Zapad. Rumunjski komunizam bio je jedan od najbrutalnijih, osobito tijekom "davljenog desetljeća" 1980-ih, obilježenog snažnim nacionalizmom. Znali smo da u Jugoslaviji postoji veća sloboda izražavanja, posebno u kulturi, što je potaknulo nadu da komunizam može imati i "ljudsko lice", da je moguć u drugačijem obliku.

BestBook: U vrijeme rušenja komunizma bili ste u svojim kasnim dvadesetima. Kako pamтите revoluciju u prosincu 1989. godine?

Osjećala sam se kao utopljenik koji pokušava doći do zraka. Radala sam svoje drugo dijete i bila sam u rodilištu: o tome sam pisala u predstavi "Nascendo", izvedenoj u Londonu, New Yorku i Zuerichu. Tih dana prosinca 1989. osjećala se opća katarza. Liječnici su postali humani, nitko više nije primao mito, ljudi su postali velikodušni i brinuli su jedni za druge. Bilo je to kao slatki san nakon noćne more. No ubrzo je stigla stvarnost sa svojim usponima i padovima. Za mene je to bilo čudo, poput bajke: nakon duge borbe, pobijedilo je dobro. Naravno, nismo znali koliko će nas ta promjena koštati, koliko toga ovisi o nama. Bili smo poput životinje koja je nakon cjeloživotnog zatočeništva puštena u džunglu: slobodni, ali nesprenni za ono što nas čeka. Bio je to novi svijet, potpuno drugačiji. Isprva uzbudljiv, potom zbunjujući. Teško se bilo nositi s njime.

BestBook: Postoji li danas među Rumunjima nostalgija za razdobljem komunizma? Kakvo je danas naslijeđe Nicolae Ceausescu?

Nakon komunizma, rumunjsko je

društvo - kao i jugoslavensko - prošlo kroz kolektivnu traumu, a pojedinačne emocije, dotad potisnute, izbile su na površinu. Pojavila se snažna potreba za kažnjavanjem onih koji su surađivali sa starijim režimom, a bivši provoditelji represije sada su bili ti koji su se bojali. U tom kaotičnom prijelazu mnogi su počeli opravdavati Ceausescuovu politiku, tražeći krivce izvan zemlje - od Rusa i Madara do Amerikanaca - kako bi objasnili ono što se činilo neshvatljivim. Nacionalizam i panika nadvladali su razum. Događaji poput sukoba u Targu Muresu 1990. i rudarskih marševa na Bukurešt bili su posljedice tog emotivnog meteža. Revolucija se isprva doživljavala kao čudo, ali je ubrzo otkrivena manipulacija: medijska, politička, društvena. Nostalgijska za komunizmom javila se posebno među starijima, dok mlade generacije danas pokazuju sve veće razumijevanje zapadnih vrijednosti, uloge pojedinca, brige za manjine i okoliš. U kazalištu to prati porast dokumentarnog i participativnog teatra, koji gradi dijalog sa sve angažiranijom publikom. Ipak, među

dugo čekao sa objavom informacija, dopuštajući da mnogi budu manipulirani putem društvenih mreža, sloganima i izmišljenim pričama koje su hranile radikalnu opciju potaknutu nezadovoljstvom zbog korupcije. Iako ruski utjecaj još nije formalno dokazan, odluka se temeljila na obavještajnim podacima koji nisu javno objavljeni. Tužitelji sada slijede 'puteve novca' i čini se da idu pravim smjerom. No, pravosuđe u Rumunjskoj je sporo, pristrano i često korumpirano, pa je s pravne strane odluka ipak diskutabilna. Moralno, u potpunosti je podržavam.

BestBook: Na nedavnim ponovljenim predsjedničkim izborima ipak je pobijedio "prozapadni" kandidat, gradonačelnik Bukurešta Nicusor Dan. Kako vidite blisku budućnost Rumunjske?

Vjerujem da je većina Rumunja glasala za Nicusora Dana jer prepoznaje da je prozapadni smjer jedini održivi put naprijed. Novi predsjednik komunicira mnogo bolje od prethodnog i sigurna sam da će dati sve od sebe kako bi vodio zemlju kroz izazovno razdoblje.

Za nas koji smo živjeli uz granicu sa Srbijom, Jugoslavija je prvenstveno značila Srbiju - pravoslavnu zemlju s kojom smo dijelili mnogo povijesnih sličnosti. Bila je svojevrsni most između Istoka i Zapada, iako teško prohodan

mladima na Zapadu javlja se naivna fascinacija ljevicom, iako nisu iskusili stvarnost komunizma. Moja je uloga kao spisateljske ponuditi perspektivu, što sam pokušala u romanu "Kao da se ništa nije dogodilo". Veseli me što je naišao na uspjeh, posebno među mladima, te što se čita i u inozemstvu. To je moj način da doprinesem razumijevanju prošlosti.

BestBook: Krajem prošle godine poništeni su predsjednički izbori nakon što je u prvom krugu iznenađujuće pobijedio desničarski 'proruski' kandidat Calin Georgescu. Njegova kandidatura zabranjena je zbog navodnog ruskog utjecaja. Slažete li se s tom sudskom odlukom?

U osnovi, slažem se s odlukom Ustavnog suda i osjetila sam olakšanje kada je donesena. Jedino se postavlja pitanje zašto je bivši predsjednik, kojem su tada izdvajavale tajne službe, toliko

Ključno pitanje ostaje hoće li imati dovoljno političke podrške ili će ga nadvladati interesi moćnih skupina. Rumunjsko društvo duboko je podijeljeno, a predstoje ekonomske mjere koje će mnogi smatrati nepravdnima jer će ispaštati zbog zlorabara bivših vlasti. Hoće li povjerenje u vladu i predsjednika nadjačati strah i nezadovoljstvo? Naša potreba za stabilnošću ponovno će biti na kušnji - a stabilnost je u današnjem svijetu sve manje. Civilno društvo imat će ključnu ulogu u nadolazećem razdoblju. Nadam se da će prevladati razum i strpljenje. Kako je rekao Goya, "kad razum spava, radaju se čudovišta", a jedno smo upravo izbjegli. O tome i pišem u novom romanu - o naslijeđu prošlosti koje oblikuje naš identitet danas, kroz priču pripovjedača rođenog 90-ih, koji pokušava razumjeti krvavo stoljeće koje je počelo utopijom, a završilo nostalgijom.